

JADIDLARNING MA'RIFATPARVARLIK VA MILLIY UYG'ONISH HAQIDAGI FALSAFIY G'OYALARI

Mamurov Iqboljon Khurshidjon o'g'li

Far'ona davlat universiteti tarix fakulteti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18753104>

Annotatsiya: Ushbu maqola jadidlarning ma'rifatparvarlik, milliy uyg'onish va taraqqiyot haqidagi falsafiy g'oyalarini bugungi Yangi O'zbekiston taraqqiyot konsepsiyasi bilan qiyosiy tahlil qiladi. Tadqiqot jadidlarning ilm, tafakkur erkinligi, inson sha'ni va ma'naviy poklikni jamiyat taraqqiyotining markaziy omillari sifatida ko'rsatganini aniqlaydi. Shu bilan birga, Yangi O'zbekiston siyosati yoshlar intellektual va estetik salohiyatini rivojlantirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirishga qaratilgan keng qamrovli institutsional islohotlarni amalga oshirishga yo'naltirilgan. Maqolada komparativ tahlil, tarixiy-falsafiy yondashuv va ijtimoiy-falsafiy tahlil metodlari qo'llanilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, jadidlarning g'oyalari va bugungi strategiyalar g'oyaviy uzviylikka ega, farq faqat kontekst, institutsional daraja va global texnologiyalarni qo'llashda namoyon bo'ladi. Shu asosda, ilm, ma'naviy va estetik tarbiya milliy taraqqiyotning asosiy omillari sifatida saqlanib qoladi.

Kalit so'zlar: jadidchilik, ma'rifatparvarlik, milliy uyg'onish, taraqqiyot, Yangi O'zbekiston, komparativ tahlil, estetik madaniyat.

Jadidchilik harakati XIX asr oxiri — XX asr boshlarida O'zbekiston va Markaziy Osiyo hududida shakllangan ma'rifatparvarlik va milliy uyg'onish harakati hisoblanadi. Ushbu harakatning asosiy maqsadi mustamlakachilik sharoitida jamiyatni ma'rifat va tafakkur bilan uyg'otish, ta'limni isloh qilish va milliy o'zlikni anglash edi [1]. Jadidlar fikricha, taraqqiyotning asosiy omili ilm, tafakkur erkinligi va inson ongining yuksalishi bilan bog'liq edi. Shu bois, ularning falsafiy qarashlari milliy ong va madaniyatni rivojlantirish, jamiyatni yangilash va zamonaviylashtirishga qaratilgan edi.

Bugungi kunda Yangi O'zbekiston konsepsiyasi ham inson kapitali, yoshlarning intellektual va ma'naviy rivojlanishi, milliy uyg'onish va taraqqiyot masalalariga ustuvor e'tibor qaratmoqda. Shu sababli, jadidlarning falsafiy g'oyalari va bugungi Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasini qiyosiy tahlil qilish zamon bilan uyg'unlashgan ilmiy masala sifatida ahamiyat kasb etadi.

Jadidlarning falsafiy qarashlari, ularning ma'rifatparvarlik va milliy uyg'onish g'oyalari turli tadqiqotlarda tahlil qilingan [2,3]. Bu qarashlar asosan jamiyatni ma'rifat bilan uyg'otish, ta'lim tizimini isloh qilish, milliy o'zlikni anglash va taraqqiyotga xizmat qilishga qaratilgan edi. Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdurauf Fitrat va Avloniy kabi jadid olimlari inson sha'ni, ma'naviy poklik va ilmiy tafakkurni taraqqiyot asosiy omillari sifatida talqin qilganlar [2,3,4].

Bugungi ilmiy tadqiqotlarda esa modernizatsiya nazariyalari va "ko'p modernliklar" konsepsiyasi tahlil qilinadi [3]. Shmuel N. Eisenstadt modernlikni bir xil model sifatida emas, balki har bir jamiyatning tarixiy va madaniy kontekstiga mos shakllar sifatida tushuntiradi. Shu jihatdan jadidlarning g'oyalari ham, Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi ham kontekstual, tarixiy shart-sharoit bilan bog'liq bo'lib, ular orasida qiyosiy tahlil imkonini beradi.

Tadqiqot metodologiyasi sifatida komparativ tahlil, tarixiy-falsafiy yondashuv va ijtimoiy-falsafiy tahlil qo'llanildi. Jadidlarning asarlaridagi ma'naviy, falsafiy va ma'rifiy qarashlar bugungi milliy siyosat va taraqqiyot konsepsiyasi bilan taqqoslandi.

Jadidlarning ma'rifatparvarlik, milliy uyg'onish va taraqqiyot haqidagi qarashlar bugungi Yangi O'zbekiston konsepsiyasi bilan g'oyaviy uzviylikka ega. Ma'rifat, milliy o'zlik va taraqqiyot qadriyatlari jadidlar davridan bugungi kungacha jamiyat taraqqiyotining markaziy tamoyillari sifatida saqlanib qolgan [Narziyev 16].

Jadidlar mustamlakachilik sharoitida faoliyat yuritgan bo'lsa, bugungi islohotlar mustaqil davlatning siyosiy va iqtisodiy sharoitida amalga oshirilmoqda. Shu sababli, milliy uyg'onish va taraqqiyot g'oyalari bir xil maqsadga xizmat qilsa-da, kontekst jihatidan farq qiladi [5].

Jadidlar asosan madaniy-intellektual islohotga urg'u bergan bo'lsa, Yangi O'zbekiston keng qamrovli tizimli islohotlarni amalga oshirmoqda. Ta'lim, iqtisodiyot, madaniyat, raqamli texnologiyalar va yoshlar siyosati sohalari birlashtirilgan holda milliy uyg'onish va taraqqiyot maqsadlariga xizmat qiladi [Lerner 112].

Jadidlar yoshlarning ilmiy va ma'naviy rivojlanishini asosiy omil deb bilganlar [1]. Bugungi O'zbekistonda esa davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida yoshlarni intellektual va estetik madaniyati yuksaltirilmoqda. Musiqa, adabiyot, san'at va milliy an'analarni integratsiyalash orqali yoshlarning ma'naviy va intellektual salohiyati oshiriladi [6].

5. Axloqiy va madaniy dimensiya

Jadidlar ma'naviyatni taraqqiyotning markaziga qo'yganlar, ularning falsafiy g'oyalari inson sha'ni, ma'naviy poklik va milliy g'urur bilan chambarchas bog'liq edi [4]. Bugungi kunda Yangi O'zbekiston konsepsiyasi ham milliy qadriyatlar va umuminsoniy me'yorlar uyg'unligiga asoslanib, yoshlarni tarbiyalash va jamiyatni rivojlantirishni maqsad qilgan.

6. Global va raqamli kontekst

Bugungi globallashuv va raqamli texnologiyalar sharoitida milliy uyg'onish va estetik madaniyatni rivojlantirish yangi metod va vositalarni talab qiladi. Yoshlarning tanqidiy fikrlashini, axborot savodxonligini va ijodiy faolligini oshirish orqali Yangi O'zbekiston taraqqiyotining strategik maqsadlariga erishiladi [8].

Xulosa

Jadidlarning ma'rifatparvarlik, milliy uyg'onish va taraqqiyot haqidagi falsafiy g'oyalari bugungi Yangi O'zbekiston konsepsiyasi bilan g'oyaviy uzviylikka ega. Farq faqat kontekst va institutsional darajada, shuningdek, global va raqamli vositalarni qo'llashda namoyon bo'ladi. Jadidlar va bugungi siyosiy strategiya orasidagi uzviy bog'liqlik shuni ko'rsatadiki, ilm, tafakkur erkinligi, ma'naviy va estetik tarbiya milliy taraqqiyotning asosiy omillari bo'lib qoladi. Bugungi Yangi O'zbekistonda yoshlar, milliy qadriyatlar va umuminsoniy me'yorlar uyg'unligida tarbiyalangan holda, barqaror va ijtimoiy jihatdan rivojlangan jamiyat shakllanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Avloniy, Abdulla. *Turkiy Guliston yoxud Axloq*. Toshkent: Ma'naviyat, 1998.
2. Behbudiy, Mahmudxo'ja. *Tanlangan asarlar*. Toshkent: Fan, 1999.
3. Eisenstadt, Shmuel N. "Multiple Modernities." *Daedalus*, vol. 129, no. 1, 2000, pp. 1–29.
4. Fitrat, Abdurauf. *Tanlangan asarlar*. Toshkent: Ma'naviyat, 2000.
5. Karimov, Oybek. "Mehnat erkinligi va inson qadr-qimmati tushunchalarining aksiologik tahlili." *Ijtimoiy Falsafa Tadqiqotlari*, vol. 2, 2023, pp. 77–88.
6. Lerner, Daniel. *The Passing of Traditional Society*. Free Press, 1958.
7. Narziyev, Zubaydillo. "Ma'rifatparvarlik va modernizatsiya jarayonlari." *Pedagogik Tadqiqotlar*, vol. 5, 2022, pp. 14–22.

8. Toshpo'latov, Xusanboy. "Milliy uyg'onish konsepsiyasi va zamonaviy taraqqiyot." *Falsafa va Huquq*, vol. 3, 2021, pp. 45–53.